

ДУХОВНІ АСПЕКТИ ІГРОДИЗАЙНУ

Нині духовно-творчий розвиток особистості виступає запорукою сталого демократичного майбутнього України. «Майбутнє планети, олюдненого Космосу забезпечать не ті, хто сьогодні має більш високий рівень техніко-економічного, науково-технічного і мілітарного розвитку, а ті, хто має більш розвинутий Sacrum – ціннісну основу духовного здоров'я етносу», – зазначає український філософ В. Личковах [7, С. 103-104].

Сучасна педагогіка, обравши гуманістичний вектор свого розвитку, особливо акцентує духовне виховання майбутнього носія української культури. Крім релігійно-світоглядних впливів це стосується мистецтва, художньої педагогіки, дизайн-освіти, оскільки вони забезпечують невичерпні можливості духовного зростання через художню творчість, дизайн-діяльність.

Темою духовності та впливу релігійного виховання на формування особистості займалися видатні українські науковці, починаючи від Г. Сковороди, К. Ушинського і С. Русової до С. Кримського. Вони продемонстрували широкий діапазон поглядів на виховання й освіту, приділивши особливу увагу духовному вихованню. Ця проблематика є актуальною і для сучасних вчених-педагогів, філософів, психологів, таких як Ш. Амонашвілі, Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн, М. Боришевський, Г. Васянович, П. Ігнатенко, В. Моргун, О. Наконечна, В. Рибалка, О. Сухомлинська та ін. Також до проблем духовності у професійній підготовці майбутніх фахівців звертаються К. Дженджера, М. Каранда, Т. Кремешна, В. Личковах, А. Царенок та ін.

І на сьогодні залишається актуальним вислів К. Ушинського: «Гуманна педагогіка – це розвиток духу людського, а не один формальний розвиток» [11, С. 267]. Педагогіка, на його думку, повинна спиратись на арсенал знань усіх наук, які зумовлюють досягнення головної мети – осягнення духовної природи людини, шляхи і умови її розвитку. А передумовою духовного розвитку учня він вважав особистість учителя як духовного наставника. Щодо місця релігії у виховному процесі, то він писав так: «Якщо ми не ставимо релігію осередком гуманної освіти, то тільки тому, що вона повинна стояти на чолі освіти, і тому, що взагалі не ставимо релігійне виховання в число наук. Наука вивчає тільки збагненне, релігія спрямовує дух людини до вічного, і вічно незбагненого. Свідома думка є підстава науки, уроджена кожній людині віра – підстава релігії» [11; С. 268].

За словами відомого педагога-гуманіста сучасності Ш. Амонашвілі, найважливішою місією педагога в усьому світі й у всі часи була одна і та ж – творення Духовної Людини. «Ми самі повинні зрозуміти, що слово учитель після слова Бог очолює усі слова на усіх мовах» [10, С. 1]. Даний вислів спрямований на постійне удосконалення педагогічного мистецтва, наповнюючи його глибоким високодуховним змістом і витонченістю виконання. Учений-педагог наголошував, що виховання ціннісних орієнтацій не менш важливе завдання, а ніж надання суми знань, оскільки інтелект без моральності може бути навіть небезпечним.

Пам'ятаючи про вагомий внесок християнства у скарбницю світової та національної культури, сьогодні воно здійснюється подолання наслідків атеїстичного контролю над системою державної освіти. Але «на жаль донині в багатьох навчальних курсах недооцінюється роль релігії у формуванні духовної самосвідомості народів» [8, С. 72]. У сучасній духовній літературі відмічається, що освіта, особливо адресована дітям та молоді покликана не лише передавати інформацію. Її над завдання – «зігрівання в юних серцях справжньої істини, любові до ближнього, вітчизни, її культури має бути завданням не меншою, а, можливо, більшою мірою викладання знань. Церква покликана і прагне сприяти школі в її виховній місії, адже від духовного і морального обличчя людини залежить вічне спасіння, а також...майбутнє всього людського роду» [там само].

Незважаючи на переважно атеїстичний характер колишньої ідеології, гуманітарних наук, у тому числі й педагогіки минулого століття, вдалося зберегти безперервність християнської традиції в нашому суспільстві та різних сферах науки і культури, що переконує в її великій всепроникаючій силі. Про це свідчать і семантичні глибини мистецтва, і звернення різних митців протягом багатьох століть і в сьогоденні до релігійно-духовних тем (до Євангелія) як до джерела творчості. «Християнське світовідношення апелює до первинності сакруму в базових своїх догматах і залишається так само актуальним сьогодні, як і на межі ер, проникаючи у текст чи контекст сучасного мистецтва» [6, С. 73].

Відтак, від рівня духовного розвитку майбутнього педагога, як духовно-творчої особистості, залежить його глибина розуміння природи і сенсу творчості з властивою саме їй індивідуальністю, естетичною ірраціональністю, відповідальністю педагога-митця за плоди власного творіння, за виховання світогляду і духовного здоров'я своїх вихованців.

Сенс життя кожної особистості розгортається на шляху її духовного зростання. Тому розглянемо, що таке «дух», «духовність», «духовна особистість» з християнської точки зору. У «Законі Божому» знаходимо релігійне трактування поняття «духу», який височить в людині над тілом і душею та виявляється, зокрема, як совість, як прагнення Бога. Совість спонукає людину виконувати вказане Богом, за виконання чого – винагородження благодаттю, а у протилежному випадку – покарання відчуттям докори совісті. Прагнення Бога пояснюється постійним незадоволенням людиною усім земним і стремлінням до чогось ідеального,

живого спілкування з Господом, Любов до Якого перевершує любов до себе і переноситься на інших. [див. 9, С. 72-73].

Актуалізуючи тему духовності, неможливо не спиратися і на ідеї світських філософів різних часів з цієї проблематики. У сфері культури дух є ніби спресованим результатом духовних пошуків поколінь, тому містить в собі різні модифікації, втілюючись у надособових формах, до яких належить і мистецтво, і форми естетичного досвіду. «Будь-яка культура, – стверджував М. Бердяєв, – це культура духу; будь-яка культура має духовне підґрунтя – вона є продуктом творчої роботи духу...» [1, С. 166]. За С. Кримським, духовна особистість – це «буття, націлене духом», що допомагає людині піднятися «до чогось більшого, ніж життєва даність» [5, С. 60].

Духовна особистість прагне творчості. Сутність цієї теорії розуміється як шлях до збереження, просвітлення й і удосконалення душі; як індивідуальний процес пізнання себе, через повернення до своєї Богом даної, нескінченної, безроздільної свідомості, до чистого первинного стану особистісної душі (як у ранньому дитинстві), очищеної покаянням від нашарувань життєвого (не завжди позитивного) досвіду.

Показово, що світська педагогічна наука виникла на ґрунті теорії та практики церковного виховання. Тому видатна українська вчена-педагог С. Русова рекомендувала звертатися педагогам до тем-першоджерел: народних традицій, християнських істин, як основ духовного пізнання і розвитку особистості. Вона доходила висновку, що виховання дітей має бути позначене ціннісними орієнтаціями через мистецтво, естетичну діяльність, зокрема сприймання та емоції. Задля українських дітей С. Русова пропонувала педагогам впроваджувати релігійне виховання на основі християнської моралі і першоджерел (Вертепу), народних традицій релігійних свят (Різдва, Маковія, Спаса, Великодня). Вона тактовно висловлювала важливість релігійно-морального виховання, спираючись на досвід своєї сучасниці, відомого італійського педагога: «Монтессорі теж визнає потребу релігійного виховання, але, як і до усього другого, ставиться і до цього питання дуже просто: в садку висить картина –Мадонна Рафаеля, діти співають молитви» – от і усе» [3, С. 69].

Близька нам також думка сучасного педагога-філософа Г. Васяновича про дух, який є «втіленням божественного в людині, є дією надсвідомості у свідомості людини, а тому раціональне, формально-логічне визначення духа є неможливим. Можна лише описувати ознаки духа..., якими є: уява-інтуїція-розум, віра-совість-воля, любов-радість-надія та інші фундаментальні атрибути людини духовної» [2, С. 280]. Феномен духовності особистості Г. Васяновичем розглядається у параметрах духовно-розумного, морально-духовного та духовно-естетичного буття.

Таким чином, духовний розвиток особистості реалізується передусім у наступних сферах: 1) розумової діяльності – як шлях від сприйняття інформації про навколишнє до глибокого усвідомлення її сутності; 2) моральної діяльності – через референцію широкого спектру моральних норм (від засвоєння формальних норм ввічливості до прийняття гуманістичних

принципів взаємодії з людьми); 3) естетичної діяльності – у напрямі осягнення краси та вироблення потреби створювати прекрасне до оволодіння способами творіння прекрасних учинків, дій, речей [див. 2].

Феномен духовності розглядається як концентрація духовних і психічних сил людини, як те, що відбувається в її внутрішньому світі. Отже, психологи розуміють духовність як психічну якість людини – складне поєднання інтелектуальної, чуттєво-емоційної і вольової сфер її психіки, яка виражається у засвоєнні вищих цінностей, в наближенні до ідеалу. З педагогічної точки зору духовність – це рефлексія, зверненість свідомості людини до себе, з метою формування свого внутрішнього світу в гуманному, суто людському спрямуванні [див. 4].

Значне місце у аксіологічних та педагогічних процесах посідає мистецтво, яке має унікальні невичерпні можливості впливу на евристично зростаючу особистість. Саме мистецтво загалом і дизайн, є естетичними засобами вираження духовного в людині. Оскільки провідною формою духовно-творчого розвитку є мистецтво, то, відповідно, в освітній сфері – це художня педагогіка, педагогічний дизайн. Безпосередньо наші педагогічні пошуки шляхів духовного зростання майбутнього педагога ґрунтуються на розумінні того, що можливості мистецтва, дизайну збагачують духовні сили особистості. Високе мистецтво завжди починається з перших кроків художньої творчості, яка виражається в різних видах образотворчої діяльності, дизайні як художньому проектуванні і конструюванні. Усвідомлення понять «дух», «духовність», як релігійно-світоглядних векторів педагогічного дизайну має постійно спрямовувати художньо-ігрову діяльність студентів на широке коло духовних цінностей, на пошук особистісних шляхів до них, а не тільки на естетичний розвиток. Єдність естетичного і релігійного одухотворює особистість. Одухотворений митець намагається зберегти рівновагу між сенсом і формою твору.

Культурна самореалізація в умовах особистісно-ціннісного освітнього простору ототожнюється нами з духовним піднесенням, просвітленням кожної особистості й підростаючого покоління в цілому. Тут передбачається побудова особливих відносин між викладачем та студентом, учителем та учнем, ґрунтованих на партнерстві, співтворчості, довірі та Любові. Почуття – це переживання, пов'язані із задоволенням або незадоволенням духовних потреб людини. Глибокі і змістовні почуття актуалізують і спрямовують діяльність, роблять її продуктивнішою, духовний рівень більше проявляється у змістово-естетичному наповненні, максимальній самореалізації, ірраціональній самовіддачі, гармонійному спілкуванні.

Ігровий дизайн нами розглядається як інтегрована художньо-ігрова діяльність, яка передбачає креативний духовно-творчий підхід щодо формування готовності майбутнього вчителя до навчання ігродизайну учнів у процесі дисциплін художнього і технологічного циклів. Креативність ми співвідносимо із продуктивністю функціонування уяви і мислення, а духовність – із станом емоційно-почуттєвої сфери і рівнем духовного розвитку особистості.

Інтегрований характер ігродизайну передбачає готовність майбутнього вчителя до творчої самореалізації в образотворчому, предметно-перетворювальному, мовленнєво-творчому видах діяльності. Формування студента як високодуховної особистості в ігродизайні здійснюється через кольори, графічне зображення, об'ємне формотворення, художнє слово, театралізацію. Провідна роль у формуванні духовного світогляду школярів відводиться змісту навчання в ігродизайні – тематиці й сюжетній канві, що зчаста виражається художнім словом. Цікавим і впливовим на духовний розвиток особистості є аспект написання ігродизайнерами розповідей і сценаріїв театралізацій, створення власних завжди позитивних кінцівок до відомих класичних казок, трактування нових сюжетів, вигадкування продовжень цих оповідей.

Ми розглядаємо власне гру та, зокрема, ігродизайн як мистецтво, технологію, тренувальну вправу одухотворення предметного світу. Особливо це стосується театралізованого ігродизайну, а найбільше – лялькового, в якому «оживають» сконструйовані власноруч персонажі і мова якого приваблива і зрозуміла дитині (оскільки гра в цьому віці ще залишається основним її видом життєдіяльності й універсального світо пізнання). Поєднання образної мови театру і дизайну сприяє набуттю досвіду синестезії, що поглиблює творчий потенціал духовного світу вчителя й учнів. «Духовні важелі навчання» методом ігродизайну є не тільки значущими, а незримо провідними завдяки можливості вільної творчості з різних видів мистецтв.

Відтак, ігровий дизайн, який діагностує «Божий дар» кожної юної особистості і сприяє її розвитку в різних видах художньо-ігрової діяльності, які синтезуються, спрямовує кінцевий вектор вище матеріально-естетичної сфери – на духовну. Вважаємо, що здібності, які треба розкрити і розвинути педагогу, це той інструмент завдяки якому особистість духовно зростає сама і той, хто споглядає її плоди творчості.

Пропонуємо деякі приклади духовного самовираження в ігродизайні студентів, які проявляються:

а) у змістовому наповненні ігрової дизайн-діяльності. Особливо це відчутно у зображеннях на релігійну тематику: макетуванні православних храмів (не тільки для копіювання і осмислення взірців довершених естетичних пам'яток архітектури), – наприклад, Чернігівських Спасо-Преображенського собору, П'ятницької церкви; у малюванні й вишиванні образів Святих; створенні писанкових композицій-побажань тощо. Виявилось, що сакральні теми з ігродизайну, торкаючись глибинних почуттів і поглядів, просвітлюють майбутніх учителів, сприяють максимальному розкриттю їх творчих здібностей і розвитку морально-духовних цінностей. Ефективним і логічним (особливо для чернігівських студентів) виявилось вивчення і звернення в процесі ігродизайну саме до Чернігівських духовних християнських найдавніших пам'яток (Спаського і Борисо-Глібського соборів, Антонієвих печер, Іллінської церкви, Троїцького храму, в якому зберігаються мощі православних Святих: Феодосія, Філарета, Лаврентія,

також князя Ігоря тощо). Досвідом такої духовно-рефлексивної діяльності студентів було створення ними різдвяного театралізованого ігродизайну (вертепних: скриньки, зірки, ляльок, масок, костюмів, аксесуарів, гри-театралізації);

б) в естетичному ставленні до творчого процесу, яке виражається в якості виконання, максимальній старанності при виготовленні проектного завдання, що називається студентами «по-чесному», «з душею», втіленні любові у власні артефакти;

в) у морально-активній, доброзичливій позиції, підтримці співучасників (особливо у театралізованому ігродизайні), у відповідальності за спільну справу;

г) у змістовно-духовному сприйманні художньо-ігрової діяльності (збагачення релігійно-естетичного досвіду на основі апперцепції як сприймання сконструйованих артефактів).

У педагогічній роботі використовуємо власний багаторічний творчий доробок зі створення робіт у різних художніх техніках: олійний живопис (ікона Святої праведної Анни і Святої Марії, ікона Святого Луки, картини «Дорога до храму»), авторська техніка «текстильний живопис» («Монах», «Різдвяна», «Сонячна», «Віра», «Початок» тощо), композиції з пап'є-маше, чисельні писанки у авторській техніці, які зберігаються як у Чернігові, так і в різних куточках світу.

Отже, дизайн-діяльність, як основа ігродизайну, аналізується за такими основними показниками як: потреба в нових знаннях, здатність до вдумливого аналізу різних предметів, процесів і явищ дійсності, усвідомлення того, що навколишній світ (середовище) – це джерело духовно-ціннісної інформації. Педагогічний дизайн прагне гуманістичної моделі спілкування, релігійно-духовного росту, розквіту креативних начал, виховання людини за образом і подобою Божою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н. А. Смысл истории / Н. А. Бердяев – Москва: Мысль, 1990. – С. 166.
2. Васянович Г. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект): монографія / Г. Васянович. – 2-е вид. – Львів: Львівський державний фінансово-економічний інститут, 2002. – С. 280.
3. Коберник М. О. Історія України першої половини ХХ століття в образах: Методичний посібник / М. О. Коберник. [Електронний ресурс].–Режим доступу: <http://issuu.com/natachamarchenko-bigyn/docs/> – С. 69.
4. Кремешна Т. І. Проблеми духовності у професійній підготовці майбутніх педагогів [Електронний ресурс] – режим доступу: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/1216/1/Problema_duhovnosti
5. Крымский С. Б. Философия как путь человечности и надежды / С. Б. Крымский. – Киев: Курс, 2000. – С. 60.

6. Личковах В. А., Каранда М. В. Зарубіжна культура ХХ століття: навч.-метод. посібник / Володимир Анатолійович Личковах, Марина Василівна Каранда. – Чернігів : видавництво ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2012. – 84 с.
7. Личковах В. Греко-слов'янський діалог культур: Статті. Есеї. Акрівірші / Володимир Личковах. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2014. – С. 103-104
8. Основи соціальної концепції Української православної церкви – Київ: Інформ.-вид. центр УПЦ, 2002, - 80с.
9. Слобідський С., протоієрей. Закон Божий : підруч. для сім'ї та шк. / Серафим Слобідський. – 3 вид. – Київ : Вид. від. УПЦКП, 2000. – 654 с.
10. Приветствие академика Шалвы Амонашвили участникам Второго международного конгресса «Миссия учителя в современном мире» (г. Одесса, 27-30 сент. 2012 г.) // Гуманная педагогика. – №1. (13). –С. 1.
11. Ушинский К.Д. Проблемы педагогики. – М.: Изд-во УРАО, 2002. – 592 с.